NOTE ŞI COMPLETĂRI LA UN GLOSAR ÎNTOCMIT DE VASILE ALECSANDRI

DE

GH. BULGĂR

În 1875, cînd apare o nouă ediţie a operelor lui Alecsandri (Opere complete, partea I, teatru), poetul strînge laolaltă diversele piese publicate într-un lung răstimp şi le rînduieşte în 4 volume, paginate în continuare (pînă la p. 1741).

De la publicarea primelor piese a trecut multă vreme. Dezvoltarea literaturii şi a limbii a făcut paşi mari înainte, datorită în bună parte creaţiei artistice a primilor scriitori clasici: Eliade, Negruzzi, Alexandrescu, Bolintineanu, Russo Alecsandri etc. Eforturile acestora de a îmbogăţi şi moderniza limba şi literatura naţională s-au concretizat în opere de mare importanţă pentru perfecţionarea limbii noastre literare. Şi contribuţia teoretică a scriitorilor pomeniţi a fost, pe drept cuvînt, adesea subliniată ca deosebit de preţioasă pentru elucidarea multor probleme controversate într-o epocă de influenţe şi curente lingvistice variate, adesea primejdioase pentru evoluţia firească a limbii noastre literare.

Combaterea elementelor artificiale, introduse în mod nejustificat în limbă, s-a desfăşurat, cum se ştie, pe toate planurile: în reviste, în teatru şi mai ales în literatură. În special proza şi critica au reflectat opoziţia scriitorilor faţă de încercările de a abate limba şi literatura noastră de la dezvoltarea şi îmbogăţirea ei firească pe o cale străină de limba vie a poporului.

În teatru s-a depus un susţinut efort de valorificare a tezaurului popular şi a literaturii vechi, un efort conştient şi patriotic de combatere a jargonului şi a formelor de limbă necorespunzătoare cu specificul limbii noastre. Cînd Alecsandri, Negruzzi şi Kogălniceanu ajung la 1840 în fruntea teatrului din Iaşi, ei critică tendinţele cosmopolite ale boierimii şi burgheziei în ascensiune şi disprețul acestora faţă de limba romînă. Apar piese în care se ia în rîs jargonul, mania

BDD-A10321 © 1956 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:02:21 UTC)

purificării, latinismul, galomania. Negruzzi, și mai ales Alecsandri, într-o bogată serie de piese, la început adaptate, apoi în creații originale, demască ridicolul limbajului pestriț folosit de cosmopoliți.

După cum se știe, activitatea teatrală a lui Alecsandri a început în 1840, cînd a localizat comedia « Farmazonul de la Hîrlău », și a încetat în 1886, cînd a dat o formă definitivă dramei sale « Ovidiu ». Deci activitatea lui dramatică a durat 47 de ani, în care timp au apărut piese de tot felul, cu personaje luate din medii diferite. Eroii pieselor lui Alecsandri folosesc o limbă în care se reflectă straturile lexicale de proveniențe variate. Vocabularul acestor eroi oglindește deci o întinsă etapă istorică de frămîntare a limbii naționale.

Cercetarea lexicului operelor dramatice scrise de Alecsandri ne poate da o imagine complexă a contradicțiilor și a succeselor dezvoltării limbii noastre în veacul trecut.

Poetul și-a dat seama în 1875 că o seamă de cuvinte, cu circulație rară, vor fi cu greu înțelese de cititori sau de spectatori. De aceea, la apariția ediției noi, autorul întocmește un glosar în care explică cuvintele neobișnuite în limba literară. Acest glosar poartă următorul titlu: « Explicarea cuvintelor vechi ce aparțin jargonului moldav și a celor străine care se află în acest uvragiu ». Lista explicațiilor date de autor se află la sfîrșitul volumului al IV-lea. Glosarul întocmit de scriitor este destul de bogat: el cuprinde aproape 40 de pagini.

★

Într-o notă, editorul din 1875 precizează în legătură cu glosarul scriitorului: « Repertoriul dramatic al lui Alecsandri fiind scris într-un șir de mai mult de 30 de ani, el reprezintă, pe lîngă tipurile variate, pe lîngă diversele faze prin care a trecut societatea romînă, și jargonurile limbistice ce s-au strecurat prin graiul public de la 1840 și pînă astăzi. Mulți din termenii rostiți de personajele pieselor acestui repertoriu sînt acum dispăruți și neînțeleși; prin urmare s-a găsit de cuviință a se adăugi la finele acestor 4 volume un soi de glosar explicător a cuvintelor care sînt necunoscute generației de astăzi și a celor străine ».

Glosarul întocmit de Alecsandri este însă incomplet. El nu cuprinde decît cuvintele din primele trei volume. Pentru volumul al IV-lea scriitorul n-a mai continuat lucrarea.

Nu cunoaștem motivele pentru care glosarul, așezat la sfîrșitul volumului al IV-lea, nu cuprinde decît termenii neobișnuiți din primele 3 volume. Totuși, așa cum se prezintă, acest glosar este important pentru că: *a)* oglindește atitudinea unui scriitor reprezentativ față de particularitățile lexicului limbii noastre. În glosar vedem ce categorii de vocabular erau considerate de scriitor în afara limbii literare, vedem în ce direcție merg preferințele lexicale ale scriitorului cînd folosește anumiți termeni pentru a explica vocabularul neliterar (regionalismele, neologismele, jargonul); *b)* putem vorbi și despre un aport — modest desigur — la îmbogățirea dicționarului general al limbii noastre cu cuvinte și cu

BDD-A10321 © 1956 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:02:21 UTC)

nuanțe de sens, uneori inexistente în dicționarele noastre tipărite pînă astăzi. Sub eticheta: «cuvintele vechi ce aparțin jargonului moldav și a celor străine», autorul califică impropriu, dacă judecăm în sens strict științific, diversele straturi lexicale care trebuiau explicate în glosar. Căci apar în glosar, fără deosebire, atît arhaisme, regionalisme, neologisme și termeni de jargon, mai ales grec, francez, latinizant și turc, cît și cuvinte populare.

Glosarul întocmit de Alecsandri se prezintă în cea mai simplă formă posibilă: e așezat pe două coloane, în stînga termenul considerat rar, necunoscut cititorilor obișnuiți ai operelor sale, în dreapta termenul corespunzător din limba literară; între cele două coloane cuvîntul «înseamnă»; de ex.: *bănat înseamnă supărare*. Scriitorul nu dorea decît să ajute pe cititor să înțeleagă cuvîntul exact cum îl înțelesese autorul pieselor. De aceea nu găsim în glosarul lui Alecsandri nici precizarea categoriei gramaticale, nici chiar forma de bază a cuvintelor flexionare, ci forma întîlnită în textul operei dramatice. La substantive nu se indică genul, nici conjugarea la verbe. Cuvintele apar așa cum sînt întrebuințate de personajele piesei: *chicote, răzlețită, sămeșiei, lucrate ajur* sau verbe ca: *durez, hălăduiesc, oțărești* etc.

★

Ce a considerat Alecsandri că trebuie explicat în acest glosar? E vorba de diversele straturi lexicale folosite de scriitor pentru a caracteriza vorbirea personajelor sale. Unii eroi, se știe, vorbesc ca în satul lor, deci folosesc multe regionalisme, alții păstrează reminiscențele apăsării feudale greco-turcești, altora le plac cuvintele «radicale». Limba boierilor și a ciocoilor e franțuzită; mulți reprezentanți ai burgheziei apar în piese ca adepți ai curentelor latinizante, puriste, italienizante etc. Cînd a întocmit acest glosar, Alecsandri a încercat să se situeze la nivelul literar al limbii și a explicat unele particularități lexicale ale eroilor săi folosind formele literare corespunzătoare. E curios însă că autorul glosarului, fiind moldovean, consideră totuși regionalisme unele cuvinte, de fapt populare, întrebuințate în limba vie. Astfel, ca să menționez numai cîteva cuvinte considerate de scriitor ca regionalisme, citez: *mîntui, hojma, alivenci, perje*, care sînt moldovenisme. Însă cuvinte ca: *cerdac, alean, hapca, izvod, tertip, anapoda, plisc, blajîn, răzlețită* — toate explicate de scriitor prin corespondentele lor: «pridvor, durere, de-a sila, listă, mijloc viclean, pe dos, cioc, blînd, împrăștiată» — nu sînt de fapt regionalisme, ci cuvinte obișnuite în limba poporului.

O bună parte a glosarului e consacrată explicării termenilor de jargon. În această categorie intră: *metaherisesc* «obișnuiesc»; *nazar* «favor»; *ești contan* «mulțumit»; *andenken* «amintire»; *fantacsit* «mi-am făcut plăcerea»; *etufa* «înădușea»; *proeres* «bunăvoință»; *matuf* «mizantrop» etc.

Sînt cuprinse în glosar și unele expresii, fraze și chiar strofe rostite de personajele piesei într-o limbă străină, traduse în românește de scriitor.

Întîlnim mai puține arhaisme decît cuvinte de jargon: *cin* «rang»; *mezat* «licitație»; *orîndă* «cîrciuma satului»; *spăsesc* «smeresc»; *vadea* «termen»;

BDD-A10321 © 1956 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:02:21 UTC)

zaiafet « petrecere ». Abia cîteva neologisme sînt considerate de scriitor ca necunoscute cititorului obișnuit: *ritos* « categoric »; *propice* « favorabil »; *agilitáua* (sic !) « ușurință » etc. Numărul redus de neologisme explicate, deși astfel de cuvinte există din belșug în piesele lui Alecsandri, denotă un fapt semnificativ: autorul privea într-un mod realist procesul pătrunderii neologismelor în limbă, într-o epocă de adînci prefaceri economice, politice și culturale. El explică uneori chiar termeni populari folosind neologisme. Se știe că, întocmai ca Alecsandri, nici un scriitor de seamă nu a refuzat neologismele atunci cînd erau necesare pentru precizia exprimării. Scriitorii însă s-au ridicat în mod solidar contra exagerărilor, contra cuvintelor inutile, atunci cînd în fondul vechi al limbii existau suficiente mijloace pentru o exprimare exactă și colorată.

Deoarece volumul neologismelor în limba noastră crescuse foarte mult de la 1830, au apărut o serie de dicționare, modeste desigur ca valoare științifică, care s-au dovedit necesare pentru a explica cuvintele « radicale ». Așa au fost dicționarele lui I. D. Negulici, T. Stamate, E. Protopopescu și V. Popescu etc. Chiar în anul în care Alecsandri publica glosarul de care ne ocupăm, a fost tipărit la Craiova un mic « Dicționar romîn portativ — culegere de cele mai necesare cuvinte radicale — de I. Bauman (ediținea III) ». În acest mic dicționar putem citi astfel de explicări ale neologismelor: « *abnormitate*, stare peste fire; *rigid*, aspru; *rivale*, cel care pretinde același lucru cu altul și-l dispută; *romanist*, autor de romane; *romantic*, locurile ce cheamă în mintea privitorului idei poetice și romanuri; *intrigă*, neunire, aţîţare, inferire spre ceartă; *extra*, deosebit; *decore*, podoabă; *capriciu*, încăpățînare » etc.

Existența acestor dicționare și larga circulație a neologismelor în presa epocii l-au determinat, probabil, pe scriitor să reducă mult numărul neologismelor explicate în glosarul său.

★

Revenind la Alecsandri și cercetînd glosarul întocmit de el, observăm cuvinte și nuanțe de sens care uneori surprind, pentru că diferă de materialul dat în dicționarele mai vechi, cum sînt: « Magnum Etymologicum » al lui Hasdeu (HEM), Dicționarul neterminat al vechii Academii (DA), « Dicționarul romîn-german » al lui Tiktin (TDRG), «Dicționarul enciclopedic ilustrat », întocmit de I.-A. Candrea (CADE). Astfel întîlnim: *chibuțele* « ghete femeiești»; *cabaz* « glumă », în DA: « bufon, ghiduș »; *căldărămgii* « pavelitor », în DA: « meșter care pardosește cu caldarîm »; *holdul* « cuprinsul », în DA și la TDRG nu există; *insoțolnicie* « arbitrar, personal », în DA și la TDRG lipsește; *forul* « domiciliul »; *oțărești* « înfiorezi »; *cislă* « socoteală țărănească »; *cfartal* « mahala »; *florelinte* « înflorită », în alte dicționare nu sînt menționate în forma aceasta; *batojit* « zvîntat », în DA: « istovit » etc.

Din explicațiile scriitorului se poate scoate un material nou care să îmbogățească dicționarul general al limbii noastre, căci un dicționar complet al limbii trebuie să țină seamă și de nuanțele atestate în operele scriitorilor noștri. Cuvinte

BDD-A10321 © 1956 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:02:21 UTC)

din lista lui Alecsandri ca: *codalghit* « pățit »; *cuță* « dezmierdare »; *țuțuian* « țăran de munte »; *lepșit* « smintit »; *bageacă* « gura de jos a coșului »; *oboroacă* 1. « căciulă mare », 2. « baniță »; *bujăniță* « mușchi de căprioară afumată »; *lehăit* « vorbit prost », și alte exemple de acest fel ar putea intra într-un viitor dicționar complet al limbii noastre.

Trebuie însă menționat și aspectul celălalt al glosarului. Cercetătorii atenți ai operei dramatice a poetului au găsit în piesele poetului un material mai bogat decît ceea ce ne oferă glosarul.

Iată un singur exemplu: la *hîciu* DA dă astfel: (în expr.) *cît hîciu (1)* « nimic, de loc », și trimite la teatrul lui Alecsandri, p. 409, 284, 697, 457 (unde scriitorul folosește această expresie). Glosarul nu ne spune însă nimic nici despre cuvînt, nici despre expresia în care el intră, mulțumindu-se doar să menționeze că « hîciu înseamnă crîng de spini ».

Despre *hîciu* DA însă ne spune că e o variantă a lui *huciu*. TDRG atestă cuvîntul sub forma *hăciu*.

Unele amănunte explicative din glosarul lui Alecsandri aduc precizări de amănunt pentru o mai bună înțelegere a cuvintelor rare: la *mierță* scriitorul ne spune: « măsură egală cu 10 bănițe », la *hazna* se adaugă nuanța de sens: « fisc ».

★

Pentru motivele amintite pînă aici, completarea glosarului lui Alecsandri prin explicarea termenilor neobișnuiți, folosiți de scriitor în volumul al IV-lea, o socotim necesară.

Chendi, cînd a reluat tipărirea operei poetului, în 1905, a rînduit în 5 volume teatrul lui Alecsandri. La sfîrșitul volumului al IV-lea (în martie 1907), editorul dă și glosarul lui Alecsandri, despre care spune: « la sfîrșitul acestui volum am adăugat și un indice de cuvintele străine sau dialectale, folosite în operele dramatice de pînă aici. Indicele fiind făcut de însuși Alecsandri, nouă nu ne aparține decît rînduirea alfabetică a cuvintelor ».

Trebuie făcute aici două precizări: întîi, că ediția nouă a lui Chendi apare cu glosarul incomplet, așa cum l-a întocmit poetul numai pentru primele 3 volume. Lipsa glosarului pentru volumul al IV-lea nu e discutată de editor. Al doilea, că aranjarea cuvintelor în ordine alfabetică e, desigur, o inovație utilă a editorului din 1907, dar acesta a tratat arbitrar glosarul lui Alecsandri; nu găsim aici întregul material al autorului pieselor. Așa de exemplu, nu figurează în indicele alfabetic al ediției Chendi cuvinte ca: *forul*, *clevetească*, *gospodăriei*, explicate de Alecsandri prin: « domiciliul », « calomnieze », « menajului ». Probabil editorul credea că aceste cuvinte sînt înțelese de toți cititorii și deci nu trebuie explicate. Dar lipsesc: *bujăniță*, *haită* « cîne prost »; *proașcă* « prăștie »; *huzur* « în pace » (la Chendi: « în liniște »); *nătîngă* « încăpățînată »; *catergar* « ștrengar » etc.

Edițiile care au urmat, chiar cele mai noi, au lăsat glosarul în situația în care ne-a rămas de la poet.

BDD-A10321 © 1956 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:02:21 UTC)

Pentru a evita întinderea inutilă a explicațiilor, considerăm că acei termeni care au fost lămuriți în volumele precedente nu mai e necesar să fie explicați, deși apar în al IV-lea volum. Astfel, deși în volumul al IV-lea întîlnim cuvinte ca: *dimerlíe* (p. 1541); *a lua cu vurta* (ib.); *vadeá* (1544); *sîngeapă* (1555); *teslăríu* (1564) etc., fiind întrebuințate în celelalte volume, figurează deci în glosarul scriitorului. Mă opresc acum la cîteva cuvinte mai neobișnuite din volumul al IV-lea care n-au fost explicate de autor [1].

Bisunie s. f. La TDRG și în DA figurează ca trimitere la « vizuină ». În citatul lui Alecsandri p. 1559, sensul de « vizuină » nu e tocmai potrivit, pentru că e vorba de o închisoare, o temniță făcută după poruncă de la stăpînire, despre care țăranii vorbesc ca despre o «dihanie» care «parc-ar vrea să ne înghită», o « batgiocură »; *cică-n toate satele o să se ridice bisunii ca asta*, spune Vîntură țară. E vorba aici de o nuanță (stilistică) de sens nouă.

Buțûf s. Cuvînt folosit de scriitor în citatul: *taci din gură țărănoi nebun și obraznic, buțuf* (p. 1556). Nu e pomenit în nici unul dintre dicționarele noastre. Nu l-am găsit nici în glosarul lui Alecsandri pentru celelalte volume.

Cenușár s. m. (regional și *cenușer)* — « funcționar mic, conțopist prost ». DA trimite la glosarul lui Alecsandri, ca fiind folosit cuvîntul la p. 400. Aici însă cuvîntul nu există. Tiktin folosește un alt citat din Alecsandri, luat din « Conv. lit »., II, 6. În volumul al IV-lea întîlnim cuvîntul în această frază: *am avut a face cu toți cenușerii, și în cenușă s-o prifăcut drepturile mele* (p. 1537).

Depínge vb. III — « a descrie, a zugrăvi », e menționat numai la CADE cu un citat din Ghica. În volumul al IV-lea îl întîlnim în următoarea frază: *mîine îți durez un articol în « Gogoașa patriotică » și-l deping ca cetățeanul cel mai generos* (p. 1635). Acest latinism, care făcea parte din vocabularul pretențios — cuvîntul e pus în gura lui Clevetici —, n-a rămas în limba noastră literară.

Desheritát adj. — « desmoștenit », un franțuzism pretențios pus de scriitor, la p. 1654, în gura aceluiași Clevetici: *Polidor fiind desheritat, l-am dat deo parte ca pe un netrebnic.*

Fasolí vb. IV refl. — « a face fasoane, a se tocmi, a se alinta ». Textul lui Alecsandri din acest volum nu figurează în dicționare; iată-l: *Ian nu te mai fasoli pentru-o sîngeapă de rachiu de cel prifăcut* (p. 1555). Scriitorul a mai folosit acest cuvînt în opera dramatică (p. 10), fără a-l menționa în glosar: *eu m-aș fasoli ca o madonă*. Probabil că autorului îi era familiar cuvîntul. În glosar el explică pe *alint* (p. 251) prin « fasoli ».

Fifirig s. m. — « veche monedă măruntă de metal ». Dicționarele trimit la *firfirig* și nu pomenesc de textul în care Alecsandri folosește această variantă

[1] Pentru a nu da extindere articolului, am lăsat de o parte cuvintele populare, regionale, familiare (ca: *a se alcătui* = a se înțelege; *bunt* = răzvrătire, răzmeriță; expr. *doi lei și un orb* = tot una-i etc.), fiind lămurite într-un fel sau altul în dicționarele mai vechi sau în alte lucrări speciale; de asemenea nu m-am ocupat de unele creații personale (ca: *amărie* = amărăciune), care n-au rămas în limbă.

BDD-A10321 © 1956 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:02:21 UTC)

(p. 1641): *Strici numai bunătate de chibrituri degeaba şi ţin cîte un fifirig cutia,* în care întîlnim şi o întrebuinţare interesantă a lui *ţine.*

Împliní vb. IV. tranz. (fam.) — « a executa, a urmări pe cineva pentru o datorie, pentru o sarcină ». Îl găsim atestat în două locuri în acest volum. La p. 1541: *de n-oi avea cu ce să cumpăr lemne ca să mîntui temniţa, subprefectu-i în stare să mă-mplinească,* şi la p. 1549: *A venit să te-mplinească pentru 1500 lei.*

Modîrlă s. f. — « om necioplit, mojic, bădăran, mocofan ». Fasajul de la p. 1626: Martin — *Mare oarbă-i dragostea părintească!... cuconaşule...* — Polidor: *Ce vrei, modîrlă?* aduce un citat nou pentru dicţionarul general al limbii noastre.

Piruétă s. f. (în expr.) *a face o piruetă* — « învîrtitură repede în acelaşi loc cu tot corpul, pe vîrful picioarelor ». În DA (netipărit) cuvîntul e ilustrat prin puţine citate, dintre care cel mai vechi este din Rebreanu. Este interesant însă de văzut că acest termen a fost folosit mult mai devreme de către Alecsandri într-o explicaţie la text: *bine zice, bravo! Hupsana!* (face o piruetă) (p. 1654).

Podán s. m. (depreciativ) — « clăcaş, birnic ». Textul din acest volum: *Ei, ţi-oi arăta eu, podanule... — Podan? Eu podan...?* (p. 1674) e folosit numai la TDRG nu ca citat, ci pentru a arăta vocativul în: *-ule.*

Posésor s. m. (Mold.) — « arendaş » în citatul: *o copilă... care slujeşte în casă la posesoru* (p. 1535). E interesant însă de constatat că Alecsandri a folosit acest cuvînt cu sensul de « persoană care posedă o avere », pentru a explica în glosarul său un cuvînt obişnuit: *proprietar.*

Redijá vb. I (regional: *redigea)* — « a redacta ». Cuvîntul care apare explicat numai la CADE n-a rămas; e pus de scriitor în gura unor franţuziţi: *Cestiune foarte serioasă ce s-a ivit în jurnalul ce redigeaţi, în « Gogoaşa patriotică »* (p. 1708).

Şarlatanísm s.n. — « procedeu, purtare de şarlatan ». DA ne dă o explicaţie sumară, fără nici un citat din scriitorii noştri. Cuvîntul nu e nou în limbă. Fraza în care citim la Alecsandri acest cuvînt ne obligă la o extindere a definiţiei, pe lîngă faptul că aduce un citat potrivit pentru caracterizarea anumitor aspecte din viaţa socială burgheză din trecut: *Astăzi, vere, trăim în timpul şarlatanismului* (p. 1661). Din acest text deducem o nuanţă de sens în plus: « practicare (pe scară întinsă) a şarlataniei ».

Tróscot s.m. (în expr.) *a fi uscat troscot* — « a fi foarte uscat, gata să se fărîme ». În volumul al IV-lea al operei lui Alecsandri, expresia apare în citatul: *covrigi uscaţi troscot* (p. 1538).

Túfă s.f. (în expr., fam.) *tufă în buzunar* — « gol la pungă, fără o leţcaie în buzunar, lefter ». Citatul de la p. 1661 conţine o întrebuinţare particulară a acestei expresii: *tu să dai mîna cu nişte tufă-n buzunar?* care e menţionată în DA (ms.) la *tufă* II (cuvînt aparte faţă de tufă I). La *tufă* II se explică în paranteză: « în construcţie adverbială » şi se dă citatul de mai sus. Cred însă că e acelaşi cuvînt *tufă* I, fiind vorba de o dezvoltare a expresiei *tufă de Veneţia* « nimic »

BDD-A10321 © 1956 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:02:21 UTC)

(pentru că Veneția se află pe apă), cum a explicat Șăineanu. DA nu explică expresia și o încadrează greșit la construcțiile adverbiale, făcînd un cuvînt aparte din această întrebuințare specială a cuvîntului *tufă*.

Ziarism s.n. — « presă; ocupația de ziarist ». Cuvîntul a rămas o creație a momentului, într-o epocă în care se abuza de neologisme în presă. Printre numeroasele latinisme, franțuzisme și alte cuvinte de jargon, Clevetici întrebuințează și acest termen artificial: *Vivat ziarismul!* (p. 1627).

Zuliár adj. — « gelos ». Tiktin folosește, pentru a ilustra acest cuvînt, un citat tot din Alecsandri, însă din « Conv. lit. » VII, 411. În această parte a operei la care ne referim acum, scriitorul întrebuințează cuvîntul în următorul context: *Știi mata, nu-s bărbat tiran, nu-s zuliar* (p. 1679).

★

S-ar putea alcătui o listă bogată de termeni de jargon: grecisme, franțuzisme, latinisme etc., pe care scriitorul, punîndu-le în vorbirea personajelor sale, urmărea combaterea influențelor atunci la modă. Întîlnim apoi în volumul al IV-lea numeroase neologisme care la acea epocă trebuiau explicate pentru cititorii obișnuiți ai operelor literare. În această categorie sînt: *mizantrop*, *pamfletar*, *discret*, *amenaja*, *generos*, *articol*, *elocinte* etc.

Unii termeni speciali sînt explicați pe loc, chiar în text. Așa se întîmplă cu cuvîntul *comunist*, pe care îl întîlnim în piesa « Zgîrcitul risipitor », la p. 1660:

« — Sandu: Și tu cei (=ceri) împărțirea proprietății?
— Antohi: O cer, ca și d-lor, că nu-s proprietar.
— Sandu: Ca d-lor? Vra să zică ești comunist, Enicer.
— Antohi (rîzînd): Comunistul comuniștilor, vere ».

Deși e vorba de o interpretare limitată a cuvîntului — un boier voind să combată ideile reformatoare antifeudale (e vorba de cunoscutul personaj Sandu Napoilă, unul dintre bătrînii « înțăleniți în obiceiurile trecutului », cum spune Alecsandri) —, se poate înțelege că termenul nou intrase atunci în vocabularul nostru. Aici sensul e: « adept al teoriei împărțirii proprietăților între toți membrii comunității », sens interpretat de Sandu ca ceva deosebit de primejdios pentru ordinea internă, tradițională, a statului de atunci.

Întîlnim apoi în volumul al IV-lea și cîteva expresii vrednice de reținut: *sînt puși în răsipă* = sînt risipiți (p. 1489): *plouați cu petre!* = aruncați noian de pietre peste... ! (p. 1507); *s-a făcut dănilă* = a devenit darnic (p. 1728) etc.

Azi, la reeditarea operei e necesară și explicarea numeroaselor elemente de jargon folosite din abundență în cele trei piese ale volumului al IV-lea. În această categorie intră grecisme ca: *skasmos*, *telos pantos*, *fos mu! enakis! oriste* etc., franțuzisme și expresii franțuzești: *polisonerie*, *beant*, *mon ange*, *faites-moi l'honneur* etc. Mai ales în « Zgîrcitul risipitor » întîlnim multe cuvinte, expresii, construcții și fraze franțuzești pe care personajele le întrebuințează corect, nu stîlcite ca în piesele lui Caragiale. Sînt în număr considerabil și latinismele, mai ales în vorbirea lui Clevetici, care, citind din jurnalul « Gogoașa patriotică »,

BDD-A10321 © 1956 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:02:21 UTC)

amintește de eroul lui Caragiale citind din « Vocea patriotului naționale ». Iată un fragment comic prin limbaj, în care intenția satirică la adresa latinizanților și a puriștilor e evidentă:

— Clevetici (cetind): « Am zis-o și o vom mai repeta-o pînă ce va amorți vocea noastră de cetățean liber și liberal: la epohă nouă, oameni noi ! Ministeriul de astăzi, compus din oameni moderați și diplomați, nu este la înălțimea situațiunii actuale. Acest cabinet, însetat de setea nestingibilă a puterii și lipsit de orice pudoare politică, lasă a să comite toate abuzurile trecutului, permite încălcările de convențiune » (p. 1661). Combătînd astfel de curente nesănătoase în limbă, Alecsandri demonstra o consecvență remarcabilă pe linia cultivării limbii noastre.

★

Unor critici li s-a părut însă că lexicul prin care vorbirea personajelor e ironizată într-un mod ascuțit e prea pestriț și că face dificilă înțelegerea textului dramatic. În periodicele vremii citim articole care iau o poziție critică față de mulțimea cuvintelor din diverse jargoane, introduse de scriitor din motive artistice în piesele sale. În « Conv. lit. », IX, p. 394, G. Vîrnav-Liteanu a publicat un studiu despre: « Scrierile teatrale ale lui Alecsandri », în care citim aceste considerații: « Alecsandri a căutat prea mult a se apropia de natură, a conforma imitarea cu realitatea, a scrie ca și cînd ar raporta cuvintele altora. El a ținut pre mult a se servi de idiomul zilei, de acel al Regulamentului Organic sau de acel al regimului constituțional, după cum se petrec faptele sub unul sau sub altul. Desigur că orice poet comic are datoria, cînd reprezintă persoane din epoca sa, de a vorbi limbagiul care este în circulare, dar în acel limbagiu sînt multe lucruri trecătoare, și artiștii cei mari știu a despărți elementele peritoare, pentru a scrie totodată în limba timpului lor și în limba tuturor timpurilor. Trebuie însă să recunoaștem că arta de a alege din idiomul curent nu a fost niciodată mai anevoie de practicat decît în acele zile de reformare, unde limba se schimbă, se reînnoiește fără contenire.

În aceste împrejurări era poate mai nimerit de a lăsa dialogului accentul și chiar capriciile momentului, pentru a conserva toate varietățile în moda și forma limbagiului, pentru a pune în lumină fazele diverse prin care a trecut în aceste de pe urmă timpuri vocabularul nostru ».

În cealaltă margine a patriei de astăzi, la Oradea, Iosif Vulcan publica în același an (1875), în « Familia », nr. 40, p. 467, un scurt articol despre literatura noastră dramatică, în care lua atitudine față de teatrul lui Alecsandri. După ce laudă creația poetului, autorul articolului adaugă: « Frumusețea consistă în punerea în scenă a unor caractere și tipuri originale și în limba lor frumoasă românească, poporală; iar greșeala e reprezintarea comicului mai ales prin limba stricată și schimonosită... în loc de a ni le înfățișa [personajele] prin caracterul lor și în limba curat românească. De aceea unele piese în Ardeal n-au fost înțelese de loc, căci publicul nostru nu știe tot atîtea limbi cîte concurg spre a face umorul în ele ».

BDD-A10321 © 1956 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:02:21 UTC)

Amîndouă observațiile erau îndreptățite: cum spunea Vîrnav-Liteanu, teatrul lui Alecsandri ne-a păstrat într-o pitorească imagine «fazele diverse prin care a trecut vocabularul nostru». Și tocmai caracterului istoric documentar al unei părți a lexicului i se datorește faptul că scriitorul a explicat o parte a lexicului într-un glosar, ca să fie pe deplin înțeles conținutul pieselor, cum dorea Iosif Vulcan.

Acum, cînd se pregătește o ediție mare a operei poetului, trebuie să se întocmească un glosar științific la teatrul lui Alecsandri. O asemenea lucrare ar completa cunoștințele noastre despre istoria limbii literare a veacului trecut [1], ar aduce un material prețios pentru viitorul dicționar general al limbii, pe care l-ar îmbogăți cu atestări de sensuri și citate noi, și ar ajuta pe cititorii operelor dramatice ale lui Alecsandri să înțeleagă bine textul original. La baza acestui glosar complet vor trebui să stea lămuririle scriitorului date la sfîrșitul volumului al IV-lea; ori de cîte ori se va amplifica prin noi precizări interpretarea termenilor rari, lămuririle vechi, originale, vor trebui menționate ca aparținînd lui Alecsandri.

[1] S-ar putea scoate în evidență și alte particularități de limbă și de stil caracteristice procesului de dezvoltare a limbii noastre literare în acea epocă. Astfel, în volumul pomenit, întîlnim: fonetisme caracteristice locului și vremii: *îs perdut hinule* (p. 1618); *o pustiet locurile* (p. 1482); *m-am giudecat șese ani de zile* (p. 1537); construcții gramaticale și stilistice originale: *Cetatea Neamțului . . . s-au cucerit voinții mele* (p. 1518); *să gustăm viața veselitoare* (p. 1647); *să-i menagiăm o surpriză* (p. 1732); un superlativ format cu ajutorul lui «mare» despre care nu pomenesc nici dicționarele, nici Gramatica Academiei R.P.R.: *mare bine s-o purtat pînă a nu cădea* (p. 1494); *mare galbăn și slab eşti la față* (p. 1615) etc. Într-un singur loc am întîlnit o lipsă de acord (într-o explicație la text a autorului): *soldații îi dă un pahar cu vin* (p. 1521).

BDD-A10321 © 1956 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:02:21 UTC)